

3. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади / С. С. Чернявський. — К. : Хай-Тек Пресс, 2010. — 624 с.

Анотація

Аркуша Л. І. Конвертаційні центри як спосіб легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню конвертаційного центру як способу легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Ключові слова: легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, конвертаційний центр, організована злочинна діяльність.

Аннотация

Аркуша Л. И. Конвертационные центры как способ легализации доходов, полученных в результате организованной преступной деятельности. — Статья.

Статья посвящена исследованию конвертационного центра как способа легализации доходов, полученных преступным путем.

Ключевые слова: легализация (отмывание) доходов, полученных преступным путем, конвертационный центр, организованная преступная деятельность.

Summary

Arkusha L. I. Conversion Centers As a Way of Legalization of Proceeds From Organized Criminal Activity. — Article.

Article is devoted to conversion center as a way of legalization of criminal proceeds.

Keywords: legalization of proceeds from criminal activity, conversion centers, organized crime activities.

УДК 346.7:368

Е. П. Стась

ПРОБЛЕМИ ОКРЕМИХ ПУБЛІЧНО-ГОСПОДАРСЬКИХ ОБМЕЖЕНЬ У СТРАХОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Обговорюючи питання міри державно-правового впливу на сферу господарської діяльності, зокрема страхової, необхідно звернути увагу, насамперед, на положення Конституції України (ст. 42) про те, що «кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом», положення Господарського кодексу України (ст. ст. 6, 43) про такий загальний принцип господарювання, як «свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом», а також таку загальну засаду цивільного законодавства (ст. 3 Цивільного кодексу України), як «свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом».

Можна по-різному оцінювати поняття свободи, так само як і заборони певної діяльності, одночасно порівнюючи ці поняття з категорією «межі, визначені законом», що виходить на рівень загальної теорії права. Але факт залишається фактом: для правового регулювання сфери господарювання та підприємництва, виходячи з основоположних конституційних, господарсько- та цивіль-

но-правових положень, визначальним стає встановлення саме правових обмежень у здійсненні відповідної діяльності, а не запровадження нормативних дозволів чи рекомендаційних або координаційних актів. Останні звичайно важливі для організації загалом системи страхового ринку, але, з урахуванням приписів Конституції України, мають підпорядкований характер. Але навряд чи має бути визнаний як правомірний, наприклад, акт координації поведінки страховиків, якщо він існує не на розвиток певного обмеження свободи здійснення страхової діяльності.

На жаль, у господарсько-правовій літературі категорія свободи здійснення підприємницької діяльності, зокрема й страхування, відсунута на другий план. Багато у чому це пов'язано із тим, що недолугі уроки свободи ринку на початку 90-х років змусили науковців зосередити увагу саме на засобах примусу та державного впливу на господарську діяльність. Окремі аспекти свободи здійснення окремих видів та напрямів господарської діяльності розглянуті у роботах Б. Г. Розовського [1], Г. Л. Знаменського [2], І. В. Труш [3]. Досить плідно суспільні обмеження договірної свободи досліджено у роботах О. А. Беляневич [4], В. С. Мілаш [5], О. П. Подцерковного [6]. Потужне значення для дослідження публічно-правового впливу на сферу страхування мають роботи І. О. Зискінд у контексті страхового нагляду [7].

Разом із тим публічно-господарські обмеження в організації та здійсненні господарської діяльності загалом та страхової діяльності зокрема потребують системного аналізу. Не випадково, сьогодні за справедливою критикою науковців в країні приймаються сотні неправових законів, які містять регулятивні норми, не обумовлені реальними потребами правового регулювання та економічного стану суспільства. Іншими словами, відсутність дієвих шляхів у напрямі дерегулювання підприємницької діяльності саме обумовлюється невірним сприйняттям положень про мету та значення правового регулювання економіки, коли межі здійснення господарських прав не є фундаментом цього законодавства. Натомість саме такий орієнтир здатен слугувати методологічною підставою для подальшої кодифікації господарського законодавства, спрощення правил ведення бізнесу, усунення дрібних та «інструктивних» законів.

З погляду правового регулювання страхової діяльності в подібному контексті можна говорити про виведення на першу ланку правових обмежень свободи здійснення страхової діяльності.

В літературі зустрічається досить ґрунтовне розуміння про склад правових обмежень [8–11]. Але ці дослідження мають зазвичай загально-теоретичний характер, який має бути доведено до рівня конкретних інститутів права. Саме це доречно зробити стосовно правового регулювання страхової діяльності.

В цьому контексті варто звернути увагу на визначення професором О. П. Подцерковним публічних обмежень у наданні фінансових послуг: обмеження організаційно-корпоративного, кадрового, капіталоутворювального, платіжно-забезпечувального, контрольно-наглядового, функціонального, технічного, звітно-бухгалтерського, конкурентного та іншого характеру [12]. Зосередимо увагу на окремих з них.

Прискіплива увага до обмежень у здійсненні страхової діяльності дозволяє не лише підвищити вимоги до державного регулювання економіки, але й, з'ясовуючи елементи зайвого публічно-правового впливу, досягти балансу приватних та публічних інтересів у цій сфері. Не випадково сьогодні з'являються досить ґрунтовні роботи із приводу дерегулювання страхування, що передбачають стимулювання його розвитку. Серед заходів з реформування сектора пропонуються зрівняння умов здійснення діяльності для державних і приватних компаній, створення умов для зростання капіталізації сектора, демонополізація національної системи перестраховування та інші [13].

Враховуючи те, що страхова діяльність є різновидом фінансової діяльності суб'єктів господарювання відповідно до положень глава 35 ГК України, а також різновидом діяльності із надання фінансових послуг відповідно до положень законів України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків державних послуг» від 12 липня 2001 р., Закон України «Про страхування» в редакції від 4 жовтня 2001 р., можна говорити про можливість застосування цих висновків для страхової діяльності.

Зокрема, обмеження організаційно-корпоративного характеру проявляються у тому, що страхові організації відповідно до ст. 2 Закону України «Про страхування» можуть створюватися лише у формі акціонерних товариств, повних, командитних товариств і товариств з додатковою відповідальністю (ст. 2 Закону України «Про страхування») або товариства взаємного страхування (ст. 14 Закону України «Про страхування»). Отже, страхова компанія не може бути утворена на основі, наприклад, приватного чи дочірнього підприємства, державного чи комунального комерційного підприємства. Це пояснюється необхідністю пристосування організаційних форм ведення страхового бізнесу до прийнятих у країнах Європейського Союзу форм, адже ринок страхових послуг називається сьогодні одним з найпривабливіших ринків України для інвестування.

Однак, вимоги щодо організаційно-правової форми страхових компаній в Україні виявляються не такими жорсткими, як у переважній більшості країн світу, де страховики та банки існують лише у двох формах: акціонерне товариство (*joint stock company*) та товариство взаємного страхування (*mutual insurer*). Зокрема, відповідно до ст. 5 Закону Польщі про страхову діяльність від 22 травня 2003 р. в цій країні страховики можуть бути зареєстровані виключно як акціонерне або товариство взаємного страхування. В Болгарії, відповідно до ст. 8 Страхового кодексу, у відповідності із вимогами законодавства ЄС страховики можуть бути зареєстровані виключно як акціонерне або кооперативне товариство.

На думку І. О. Зискінда, такі організаційно-правові форми для страховиків, як повне товариство, командитне товариство або товариство з додатковою відповідальністю, не відповідають міжнародним стандартам нагляду за страховиками через те, що в таких товариствах немає можливості створити ефективну та прозору систему корпоративного управління, а також ускладнений процес нарощування капіталу, що є основним при здійсненні страхової діяльності [7, 9–10].

Із цим твердженням повністю погодитися не можна, адже воно дозволяє поставити інтереси суспільства та держави із приводу контрольно-наглядових функцій над інтересами засновників страхових компаній проти такої організаційної форми, яка дозволяє їм досягти максимальної капіталізації та внутрішньої злагодженої роботи. Навряд чи формальна уніфікація організаційно-правових форм здатна вплинути на якість управлінських відносин у сфері господарювання, зокрема у страховій справі. Наприклад, у банківській сфері функціонування кооперативних банків не заважає встановлювати належні вимоги до власників і т.п. Крім того, обмеження у формах здійснення страхової діяльності, враховуючи післякризовий дефіцит фінансових ресурсів, може стати фактором істотного обмеження конкуренції на ринку страхових послуг та стати однією з легальних перешкод входження низки суб'єктів на ринок.

У зв'язку із цим варто також звернути увагу на думку Т. В. Яворської про те, що відкриті акціонерні страхові компанії мають змогу залучати додаткові кошти шляхом випуску акцій і їх продажу на ринку цінних паперів. Проте відкритий продаж акцій може приводити до розподілу прибутку між більшою кількістю акціонерів, а також до перекупування контрольного пакету акцій третіми особами та втрати контролю над управлінням страховою компанією [14]. Простою мовою це означає, що надмірна розпорошеність влади власника страхової компанії можуть провокувати зловживання.

Натомість страхова організація не може мати менш 3 засновників. Метою цих обмежень варто вважати забезпечення стабільності у корпоративних відносинах всередині страхової організації, що значною мірою впливає на довіру страхувальників до відповідної компанії.

Ще К. Воблій на початку ХХ ст. виділяв одноосібну та колективну форми підприємств у страхуванні. Зазначав, що одноосібна форма трапляється винятково у морському страхуванні. Для страхової діяльності, де зв'язок між страховиком і страхувальником встановлюється на десятки років й існує великий ризик, необхідна колективна форма підприємств [15].

Вимоги щодо капіталізації страхових організацій пов'язані з суспільним очікуванням щодо забезпечення їх фінансової стабільності. Зокрема, згідно з ст. 30 Закону «Про страхування» мінімальний розмір статутного фонду страховика, який займається іншими видами страхування, ніж страхування життя, встановлюється в сумі, еквівалентній 1 млн євро, а страховика, який займається страхуванням життя, — 1,5 млн євро за валютним обмінним курсом валюти України.

Хоча й у цьому разі варто зауважити на певний незбіг суспільного уявлення про зміст страхових відносин та реального економічного наповнення їх змісту. Йдеться про те, що номінальне значення капіталу страхової компанії у будь-якій абсолютній величині не забезпечує надійної та ефективної роботи компанії, якщо не забезпечено фундаментальних відносних показників її організації та діяльності.

Статутний капітал страхової компанії можна відзначити як абсолютний номінальний показник, який не виконує функцію резервування коштів, а отже

не може гарантувати прав кредиторів, зокрема страхувальників. У сучасних умовах мінімальний розмір статутного капіталу страхової компанії виконує кілька функцій — забезпечити початковий капітал (такий рівень активів компанії, роблять можливим його мінімальну прибуткову діяльність), обмежити вихід на фінансовий ринок дрібних підприємців, позиціонувати на ринку (розмір статутного капіталу може давати уявлення інвесторам, наскільки велика компанія, який її розмір та перспективи розвитку). Функція захисту інтересів кредиторів за допомогою статутного капіталу не є визначальною для фінансових установ, які оперують грошима, які мають властивості «рухливості», «замінності», «споживного характеру».

Отже, лише якісні, а не кількісні показники дають об'єктивну оцінку фінансового стану тієї чи іншої страхової компанії. Не розмір статутного капіталу, а наявність резервів, належний рівень резервів та активів, належний менеджмент щодо управління страховими резервами, контроль ризиків та додержання інших економічних нормативів діяльності забезпечують стабільну та ефективну роботу страхових компаній і виконання ними зобов'язань перед кредиторами.

Дійсно, відповідно до ст. 20 Директиви 2002/12/ЄС Європейського парламенту та Ради «Що вносить зміни і доповнення до Директиви Ради 79/267/ЄС щодо вимог до запасу платоспроможності для підприємств, що займаються страхуванням життя» мінімальний статутний капітал для страховиків, що займаються страхуванням життя, становить три млн. євро, а для страховиків, що здійснюють страхування інше, ніж страхування життя, — два мільйони євро, і три мільйони євро у випадку, якщо страховик здійснює страхування великих ризиків (п. 4 ст. 4 Директиви 2002/13/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про внесення змін і доповнень до Директиви Ради 73/239/ЄС щодо вимог до запасу платоспроможності для підприємств, що здійснюють страхування, інше аніж страхування життя»). Але концепція «великих ризиків» не є універсальною. Зокрема, якщо збільшення розміру капіталу уводити повною мірою до розмірів страхових відшкодувань, що можуть виплачуватися у випадку настання страхових випадків, тоді виникає необхідність не лише обліку «великих ризиків», але й їх підсумовування у кожний окремий момент діяльності страхової компанії. Це фактично є простим арифметичним підходом до організації бізнесу, що за визначенням не враховує більш складні перемінники діяльності страхових компаній, як-от: ступінь ризикованості, ліквідність резервів, контроль за страховими випадками, належна організація роботи із стягнення регресних платежів тощо.

Відповідна проблема стає очевидною у розрізі тих новел, що запропоновані владою у сфері збільшення капіталів банківських установ та може бути розповсюджено на страховий ринок. У цьому зв'язку має бути враховано те, що існування малих та середніх банків, так само, як і малих та середніх страхових компаній є великим позитивом, а не негативом фінансової системи держави.

Адже малі та середні компанії диверсифікують свої послуги, дозволяють наблизити послуги до кінцевого споживача, беруться за «малі проекти», які є

не цікавими великим компаніям, коли асоціюються малі розміри і ефективність, з одного боку, та гігантизм і негнучкість, з іншого, а малі розміри можуть бути для компаній «реальною конкурентною перевагою» [16].

Крім того, має бути враховано, що великі розміри статутних капіталів можуть стати на заваді розвитку національних страхових компаній. «Іноземних західних інвесторів швидше відлякує специфіка українського ринку, яка складає для них свого роду вступні бар'єри». Це, у свою чергу, надає російським інвесторам конкурентної переваги, «оскільки умови на російському та українському ринках схожі» [17]. У свою чергу негатив від зникнення національних страхових компаній може відобразитися на використанні страхових резервів, що формуються за рахунок страхових платежів страхувальників. Навряд чи варто розраховувати на те, що ці вільні капітали використовуватимуться іноземними страховими компаніями для розвитку економіки України.

У зв'язку із цим вимоги щодо капіталізації страхових компаній в умовах підвищення ефективності економіки України мають знайти не номінальне збільшення, а реальне забезпечення шляхом надійного та стабільного насичення активів українських страхових компаній інвестиційним ресурсом, що дозволить направити резерви страхових компаній на розвиток саме економіки України.

Платіжно-забезпечувальні обмеження закладено у ст. 30 Закону «Про страхування», коли встановлено, що страховики зобов'язані дотримуватися таких умов забезпечення платоспроможності: наявність сплаченого статутного фонду і гарантійного фонду страховика; створення страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань тощо.

У цьому разі має бути враховано, що страхові компанії існують задля зменшення ризиків ведення підприємницької діяльності та інших ризиків, що не залежать від волевиявлення страхувальників. У цих умовах формування, управління та розпорядження страховими резервами, має здійснюватися під наглядом держави, яка зацікавлена у стабільності майнових відносин. У цьому аспекті важливим стає введення механізмів попередження перевищення фактичного запасу платоспроможності страховика над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності.

Кадрові обмеження стосовно страхових організацій можна вміщені у вимозі ст. 58 Закону «Про страхування» — голова виконавчого органу страховика або його перший заступник повинні мати вищу економічну чи юридичну освіту, а головний бухгалтер — вищу економічну освіту і т. ін.

Звертає на себе увагу, що ці вимоги співзвучні із стандартами ліцензування страхової діяльності, затвердженими Міжнародною асоціацією органів страхового нагляду (International Association of Insurance Supervisors, скорочено — IAIS). Ліцензійний стандарт IAIS виділяє лише дві основні умови відповідності менеджерів страховика — професійна кваліфікація та бездоганна ділова репутація. Хоча останнє поняття є досить умовним, адже ділова репутація завжди є економічним оціночним поняттям, а отже у законі мають бути визначені чіткі межі спростування факту наявності належної ділової репутації ме-

неджерів страхової компанії. За наявності таких фактів із метою захисту ринку страхових послуг в Україні мають бути встановлені підстави відмови компаніям в отриманні ліцензій на здійснення страхових послуг.

Таким чином, лише поступове та продумане встановлення правових обмежень у сфері страхової діяльності здатне надати новий поштовх інвестиційним відносинам у цій сфері та попередити утворення відтоку капіталів страхових компаній у тіньовий спосіб з України.

Література

1. Розовский Б. Г. Хозяйственное право: с эмоциями и без: монография / Б. Г. Розовский. — Луганск: Элтон-2, 2008. — С. 54–82.
2. Знаменский Г. Л. Блеск и нищета современной цивилистики // Экономика и право. — 2005. — № 1. — С. 24–31.
3. Труш І. В. Господарсько-правове забезпечення державної підтримки малого підприємництва в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / І. В. Труш; Ін-т економіко-правових досліджень НАН України. — Донецьк, 2005. — 16 с.
4. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): монографія / О. А. Беляневич. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 592 с.
5. Мілаш В. С. Принцип свободи договору: необхідні межі при укладенні та реалізації підприємницького комерційного договору // Право України. — 2005. — № 6. — С. 50–54.
6. Подцерковний О. П. Грошові зобов'язання господарського характеру: проблеми теорії і практики: монографія / О. П. Подцерковний. — К.: Юстініан, 2006. — 424 с.
7. Зискінд І. О. Господарсько-правовий аспект регулювання та нагляду (контролю) у сфері страхування: досвід України та зарубіжних країн: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / І. О. Зискінд; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». — О., 2011. — 18 с.
8. Ищук И. Н. Ограничения в праве (Общетеоретический аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / И. Н. Ищук. — СПб., 2006 — 169 с.
9. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве / А. В. Малько. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Юристъ, 2003. — 250 с.
10. Пчелинцев С. Гражданское общество и проблемы ограничения прав и свобод граждан: теоретические и правовые аспекты [Электронный ресурс] / С. Пчелинцев. — Режим доступа: www.strana-oz.ru/?article=1174&numid=27;
11. Лапасва В. В. Конституция РФ об основаниях и пределах ограничения прав и свобод человека и гражданина // Законодательство и экономика. — 2005. — № 1. — С. 11–17.
12. Господарське право: підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх [та ін.]; за ред. О. П. Подцерковного. — Х.: Одиссей, 2010. — С. 487.
13. Гламбоцкая А. Основные проблемы страхового рынка Беларуси в контексте либерализации экономики: анализ и рекомендации. — Минск: Исслед. центр ИПМ, 2009. — С. 3.
14. Яворська Т. В. Організаційно-правові форми страхових компаній // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. — 2007. — Вип. 17.6. — С. 229.
15. Вобльї К. Основи економії страхування / К. Вобльї. — Репринт. изд. 1925 г. — М.: Изд. центр «Анкіл», 1995. — 228 с.
16. Ревенчук Л. С. Значення та функції малих банків у розвитку економіки України [Електронний ресурс] / Л. С. Ревенчук // Сайт НБУ. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltnu/18_4/208_Rewerczuk_18_4.pdf.
17. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: монографія / О. Хаб'юк. — Івано-Франківськ: ОППЮ; Снятин: ПрутПринт, 2008. — С. 100.

Анотація

Стась Е. П. Проблеми окремих публічно-господарських обмежень у страховій діяльності. — Стаття.

У статті проведено аналіз публічно-господарських обмежень у здійсненні страхової діяльності. Обґрунтовано межі державного втручання у сферу страхування з погляду капіталізації

страхових організацій, вимог до організаційно-правової форми страхових компаній, кількості засновників та вимог до керівників страховиків. Відстоюється необхідністю узгодження публічних та приватних інтересів при встановленні цих обмежень.

Ключові слова: публічно-господарські обмеження, страхова діяльність, господарське право, страхові компанії, капіталізація, організаційно-правова форма.

Аннотация

Стась Е. И. Проблемы отдельных публично-хозяйственных ограничений в страховой деятельности. — Статья.

В статье проведен анализ публично-хозяйственных ограничений в осуществлении страховой деятельности. Обоснованы границы государственного вмешательства в сферу страхования с точки зрения капитализации страховых организаций, требований к организационно-правовой форме страховых компаний, количества учредителей и требований к руководителям страховщиков. Отстаивается необходимость согласования публичных и частных интересов при установлении этих ограничений.

Ключевые слова: публично-хозяйственные ограничения, страховая деятельность, хозяйственное право, страховые компании, капитализация, организационно-правовая форма.

Summary

Stas E. P. Problems of Individual Public and Business Restrictions on Insurance Activities. — Article.

The article analyzes public and economic restrictions in the insurance business. Attempted to justify boundaries of state intervention in the insurance industry in terms of capitalization of insurance companies, the requirements for the legal form of insurance companies, the number of founders and leaders of the requirements for insurers. Defended the need to harmonize public and private interests in establishing those limits.

Key words: public economic restrictions, insurance activities, economic law, insurance companies, capitalization, organizational and legal form.

УДК 347.65/68-058.833

В. В. Валах

СПАДКУВАННЯ ФАКТИЧНОГО ПОДРУЖЖЯ ЗА ЗАКОНОМ

Актуальність теми зумовлюється зростанням кількості фактичних шлюбних відносин, яка спостерігається в останні роки в Україні. Вже зараз можна констатувати недостатність норм чинного цивільного та сімейного законодавства для охорони та захисту майнових прав кожного з фактичного подружжя. Що стосується особистих немайнових прав таких осіб, то їхнє нормативне регулювання взагалі не знайшло підтримку з боку вітчизняного законодавця. Відтак, фактичне подружжя залишається «поза законом» у більшості життєвих випадків. Практично така ж ситуація спостерігається й у науці цивільного й сімейного права. Зокрема, більшість вітчизняних досліджень правового статусу фактичного подружжя зводяться до аналізу правового режиму їхнього майна [1 ; 2; 3, 116–117]. Щодо спадкових прав фактичного подружжя, науковці обмежуються лише констатацією відповідних норм Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ). Але останні декілька років у науковій та науково-